

9. Кирпа М.Я. Методи оцінки якості та особливості передпосівної підготовки насіння зернових культур / Кирпа М.Я., Пащенко Н.О., Кирпа М.Я., Пащенко Н.О. // Вісник ЦНЗ АПВ Харківської області. – 2010. – Випуск 9. – С. 88–96.
10. Насіння сільськогосподарських культур. Сортові та посівні якості. Технічні умови: ДСТУ 2240-93. – [Дата введення в дію 01.07.1994]. – К.: Держстандарт України, 1994. – 78 с. – (Державний стандарт).

УДК 633.16:338.3(477.72)

ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА ВИРОБНИЦТВА ПРОСА В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Аверчев О.В. – к.с.-г.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. У сучасних умовах ефективний розвиток зернового господарства вимагає впровадження інтенсивних ресурсозберігаючих технологій вирощування культур. Удосконалення структури посівних площ в аграрних підприємствах направлено на збільшення обсягів виробництва, а також на зменшення трудових і матеріально-грошових витрат на виробництво одиниці продукції. Досягти поставленої мети можна на основі використання високоврожайних сортів та зміни складу і поєднання культур у зернопродуктовому підкомплексі. У даному аспекті дослідження проса займає виняткове положення. Просо - найважливіша круп'яна культура, яка належить до групи зернових хлібів. Із його зерна виготовляють високопоживну крупу. Зерно проса також містить велику кількість крохмалю, тому використовується для виробництва спирту. Переваги проса полягають у тому, що це культура без відходів.

Без зерна ефективний розвиток тваринництва і птахівництва неможливий. У зв'язку з цим, виробництво проса є складовою частиною забезпечення галузі тваринництва концентрованими кормами. Слід зазначити, що просо – поживна і дешева кормова культура. У тваринництві використовують зерно, відходи круп'яного виробництва (лузга, січка, мугель), а також просяне сіно і солому, яка перевищує за вмістом кормових одиниць солому інших культур і прирівнюється до сіна середньої якості.

Зерно проса добре зберігається, тому особливе значення має для створення державного резерву продуктів і кормів. Крім того, просо широко застосовують як страхову культуру на випадок пересівів загиблих озимих та ранніх ярих, що особливо важливо в умовах південного степу. У поживних посівах просо забезпечує тваринництво зеленими кормами і тим самим зростає ефективність використання земельних угідь господарств. Можливість пізніх строків сівби дає змогу рослинам продуктивно використати літні опади. Воно менше, ніж інші культури, страждає від хвороб та шкідників, стійке до вилягання. Просо відіграє певну позитивну роль як попередник у сівозміні. Тому недооцінка значення вирощування проса, на нашу думку, помилкова.

Стан вивчення проблеми. Питання розвитку ринку круп'яних культур, оптимізації елементів технології вирощування в умовах певного регіону досліджуються в роботах Черниша М.О., Гринюка І.М., Пустової З.В., Яшовського І.В. [1-4].

Разом з тим, актуальність теми дослідження зумовлюється необхідністю нарощування обсягів виробництва проса в країні, використання його організаційно-економічних та біолого-технологічних особливостей у підвищенні ефективності аграрного виробництва та продуктивності використаних ресурсів.

Результати досліджень. Посівні площі просових займають четверте місце у світі серед основних зернових культур. На жаль, в Україні площі посівів під просом не тільки залишаються незначними, а й за останні роки зменшилися майже вдвічі. У Херсонській області у 2000 р. під просо було відведено 22,2 тис. га, а у 2009 р. – лише 9,8 тис. га. Порівняльний аналіз обсягів виробництва проса, зібраних площ і урожайності в Херсонській області і Україні наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Виробництво проса в усіх категоріях господарств

Показники	Зібрана площа, тис. га			Валовий збір, тис. т			Урожайність, ц		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Україна	136	122	153	123	84	122	10,8	9,2	15,6
Херсонська область	4,6	11,4	7,8	1,7	17,9	6,5	3,8	15,7	8,3
Питома вага	3,4	9,3	5,1	1,4	21,3	5,3	35,2	170,6	53,2

області, %									
------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Питома вага Херсонської області у загальнодержавному рівні виробництва проса становить у 2007 р. лише 1,4% при наявності 3,4% площі посівів, а у 2008 р. в області вироблено 21,3% загальнодержавного рівня і питома вага площі, з якої зібрано врожай становить 9,3%. Рівень урожайності у 2007 р. 5,3 ц /га нижчий, ніж у цілому по Україні, а у 2008 р. становить 15,7 ц/га – у 1,7 рази більше, ніж по країні. У 2009 р. обсяги виробництва знову зменшуються за рахунок зниження врожайності і відведених під посіви площ. Таким чином, область має значний потенціал у нарощуванні виробництва проса, але суттєво впливають певні умови року.

Більш детальний аналіз обсягів виробництва проведемо за досліджуваною культурою. У таблиці 2 відображено площу, з якої було зібрано врожай проса всіма категоріями господарств і сільськогосподарськими підприємствами, а також валовий збір зерна у вазі після доробки.

Площі, відведені під просо, в усіх категоріях господарств області за досліджувані три роки значно змінюються і мають найвищий рівень у 2008 р. – 11362 га, з яких на сільськогосподарські підприємства припадало 52,1%. У 2009 р. зібрана площа зростає порівняно з 2007 р. на 69,9%, а у сільськогосподарських підприємствах - майже вдвічі.

Таблиця 2 - Питома вага сільськогосподарських підприємств у виробництві проса в Херсонській області

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у% до 2007 р.
Площа, з якої зібрано врожай, га	4585,8	11362,0	7789,0	169,9
у т.ч. сільськогосподарськими підприємствами	2555,8	5915,2	4902,3	191,8
Питома вага сільськогосподарських підприємств, %	55,7	52,1	62,9	x
Валовий збір у вазі після доробки, ц	17471,8	178678,5	64830,8	371,1
у т.ч. сільськогосподарськими підприємствами	11558,8	84434,5	38823,8	335,9
Питома вага сільськогосподарських підприємств, %	66,2	47,3	60,0	x

Зазвичай, такі коливання викликані погоднокліматичними умовами року. Питома вага сільськогосподарських підприємств у виробництві проса у 2009 р. становить 60%, у 2008 р. – 47,3%, у 2007 р. – 66,2%. Обсяги валового збору культури за три роки значно змінюються від 1,7 тис. т у 2007 р. до 17,9 тис. т у 2008 р. Рівень виробництва проса у 2009 р. перевищує у 3,7 рази показники 2007 р., а по сільськогосподарських підприємствах – у 3,4 рази.

Дослідження структури виробництва проса за категоріями господарств свідчить про те, що сільськогосподарські підприємства виробляють 52-63% від загального виробництва по області. Таким чином, близько половини валового виробництва по області сконцентровано у фермерських господарствах і особистих селянських господарствах населення, де часто порушуються технологічні умови, а про використання високоврожайних сортів, добрив, засобів захисту рослин не може бути й мови. Дослідження обсягів виробництва проса в Херсонській області свідчать про значну залежність від природно-кліматичних умов року.

Найбільш несприятливим є 2007 р., коли під посіви проса було відведено лише 2,6 тис. га. Деякі підприємства взагалі втратили врожай через посуху. На нашу думку, головною причиною є недостатній рівень агротехніки культури. Переважна більшість підприємств вирощують просо на невеликих масивах у збірному полі з іншими культурами без застосування сучасних технологій. Така організація виробництва проса не може сприяти росту продуктивності, поліпшенню якості зерна та підвищенню ефективності виробництва культури. Тому технологію одержання максимальної врожайності проса необхідно адаптувати до конкретних ґрунтово-кліматичних умов, оптимізувати норми мінерального живлення, способи сівби, оцінити ефективність дії гербіцидів, а також комплексну дію цих факторів при різних строках сівби, ураховуючи біологічні особливості нових сортів з метою ресурсозбереження.

Площі, з яких зібрано врожай, значно зросли у 2008 р. – до 5,9 тис. га. Урожайність проса також зростає і становить 14,3 ц/га. Валовий збір відповідно перевищив рівень 2007 р. у 7,3 рази. Показники 2009 р. дещо нижчі за попередній рік, але за

площею перевищують рівень 2007 р. у 1,9 рази, за валовим збором – у 3,5 рази, за врожайністю культури – у 1,8 рази.

Просо - високоврожайна круп'яна культура. За дотримання технології вирощування воно дає зерна понад 50 ц/га - врожаї часто вищі, ніж інших зернових. Та фактична врожайність залишається на низькому рівні – 10-15 ц/га. На графіку відображено рівень урожайності проса і ярових зернових культур, який вказує, що врожайність проса за досліджуваний період значно нижча, ніж групи ярових зернових культур (рис. 1).

Низький рівень урожайності свідчить про використання екстенсивних факторів у вирощуванні проса. Порівняння рівня врожайності проса в усіх категоріях господарств і сільськогосподарських підприємствах не на користь останніх.

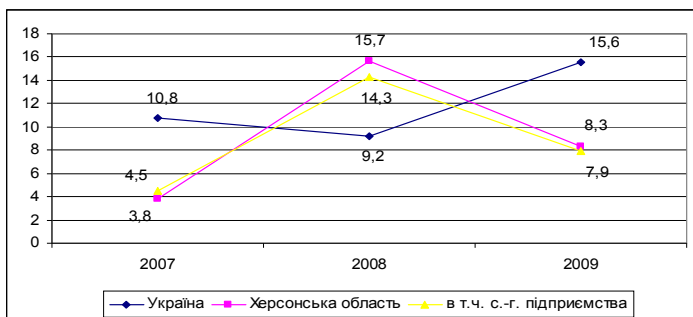

Рисунок 1. Урожайність проса, ц / га.

У цілому врожайність проса дещо нижча в сільськогосподарських підприємствах порівняно з середніми значеннями по області. Рівень урожайності по Україні область перевищує тільки у 2008 р.

Дослідження структури виробництва проса за районами дозволило нам визначити, які цих районів мають найбільш питому вагу в загальному виробництві по області (табл. 2).

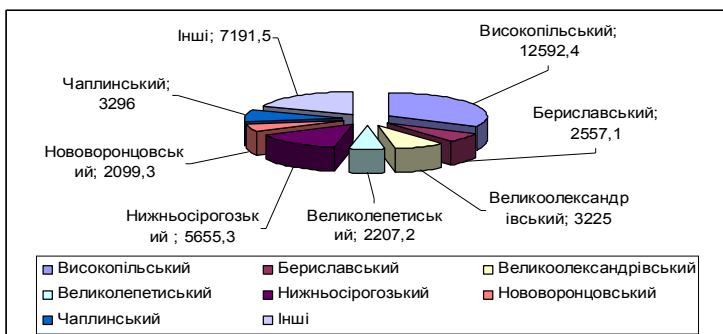
У 2007 р. найбільше вироблено проса у Нижньосірогозькому районі – 3013 ц, або 17,2% від загального виробництва по області, і протягом 2008-2009 рр. його питома вага залишається досить високою – 16,9 і 12,2%. У 2008 р. лідером у виробництві проса стає Бериславський район – 40184,6 ц і 22,5% від загального виробництва. У 2009 р. на перші позиції в області

виступає Високопільський район – 28,0% у структурі виробництва і 18122,4 ц зерна.

Розміщення посівів на території області досить нерівномірне. Найбільшими виробниками в 2009 р. є Генічеський, Голопристанський, Іванівський, Нижньосірогозький, Новотроїцький райони.

Таблиця 2 - Структура виробництва проса по районах у всіх категоріях господарств

Район	Роки					
	2007		2008		2009	
	валовий збір, ц	у% до загального збору	валовий збір, ц	у% до загального збору	валовий збір, ц	у% до загального збору
Бериславський	467,0	2,7	40184,6	22,5	11011,0	17,0
Великоолександрівський	606,5	3,5	17420,2	9,7	3575,2	5,5
Високопільський	222,0	1,3	20932,3	11,7	18122,4	28,0
Генічеський	2941,5	16,8	9819,0	5,5	4284,0	6,6
Голопристанський	2507,0	14,3	10991,0	6,1	1247,0	1,9
Іванівський	2644,0	15,1	10111,2	5,6	1533,6	2,4
Нижньосірогозький	3013,0	17,2	30222,0	16,9	7895,3	12,2
Новотроїцький	1853,0	10,6	6033,0	3,4	2294,3	3,5
Чаплинський	930,0	5,3	10358,1	5,8	3693,0	5,7
Всього по області	17471,8	100,0	178678,5	100,0	64830,8	100,0

Рисунок 2. Структура виробництва проса сільськогосподарськими підприємствами області за районами у 2009 р., ц

У багатогалузевих господарствах частина вирощеного врожаю залишається в господарстві для задоволення потреб тваринництва, видачі робітникам у рахунок оплати праці тощо. Тому реалізація проса значно відрізняється від валового виробництва. Із загальної кількості реалізованого проса лише незначна частина надходить на переробні підприємства – у 2009 р. 21 тис. т. із 117 тис. т реалізованого по країні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведених досліджень ми визначили, що динаміка виробництва проса в області останнім часом не зазнає позитивних змін.

Економічна ефективність виробництва проса на півдні України досліджена недостатньо, а на сучасному етапі в рослинництві пріоритетним напрямом є виробництво продукції, що потребує меншого застосування ресурсів при максимальному використанні потенціалу вирощуваних культур і регіональних особливостей. Тому тільки комплексне використання інноваційних технологій і створення сприятливих умов вирощування стане основою зростання виробництва досліджуваної культури в господарствах області. До основних із них належать:

- науково обгрунтоване розміщення культури в сівозміні;
- висівання стійких проти засухи і вилягання, шкідників і хвороб високоврожайних районованих сортів;
- застосування системи удобрення відповідно до ґрунтово-кліматичних умов і планового врожаю;
- упровадження інтегрованих систем боротьби із хворобами, шкідниками і бур'янами;
- комплексні меліоративні заходи;
- кваліфіковане використання організаційно-економічних і агротехнологічних заходів, направлених на забезпечення виробничої дисципліни.

На думку фахівців, розширення посівних площ, концентрація і спеціалізація виробництва товарного зерна проса в найбільш сприятливих для його вирощування регіонах дозволить підприємствам отримувати високі економічні показники, підвищити доходи і результативність виробництва, забезпечити стабільність грошових надходжень

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Черниш М.О. Урожай зерна проса у проміжних посівах в залежності від попередників, обробітку ґрунту та добрив/ М.О. Черниш. Проблеми та перспективи розвитку зрошуваного землеробства на півдні України: Матеріали професорсько-викладацької та студентської наукових конференцій агрономічного факультету/ - Херсон: ХДАУ. - 2003. - С. 218-220.
2. Гринюк І.М. Кліматичні, біологічні та агротехнічні передумови вирощування проса в післяякісних посівах у Придністров'ї Івано-Франківської області //Збірник наукових праць. Вип. 11. – Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 158-162.
3. Пустовая З.В. Усовершенствование элементов агротехники выращивания проса в летних посевах // Сб науч. тр. междунар. конф., посв. 30-лет. науч.-исслед инс-та круп. культур. – Каменец- Подольский, 2002. – С.223-228.
4. Яшовский И.В. Интенсивные технологии возделывания крупяных культур. Просо. В кн.: Научные основы устойчивого ведения зернового хозяйства. – К.: Урожай, 1989. – С.252-258.

УДК : 631.67 : 634.8 : (477.7)

ВОДНИЙ РЕЖИМ ҐРУНТІВ ВИНОГРАДНИКІВ СХІДНОГО ПОБЕРЕЖЖЯ КРИМУ

*Андрусенко І.І. – д.с.-г.н., професор
Задніпрний К.О. – аспірант., Херсонський ДАУ*

Постановка проблеми. Виноградарство АР Крим є однією з провідних галузей народного господарства. Сприяють цьому достатні кліматичні і ґрунтові умови південної зони, які надають їй особливого значення серед виноградних районів. Температури вистачає для 100%-го забезпечення дозрівання від ранніх до середньо-пізніх сортів на всій території, крім верхніх передгірських районів з висотами над рівнем моря понад 300 м, а пізніх сортів – лише у прибережній зоні [1].

Згідно з рестрацією виноградних насаджень на долю технічних сортів припадає біля 88%, столових – 12 [2].